

УДК 378.6:37.016

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В ШКІЛЬНОМУ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Анатолій Кузьменко

професор факультету мистецтв Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Анотація. Стаття розкриває основні підходи до організації творчо-педагогічної взаємодії вчителя музики зі шкільним вокально-хоровим колективом. Виокремлена теза про вагомість співу в національній художній культурі України. Узагальнена практична робота з навчання співу школярів, що дозволила сформуванню певної вокально-хорової системи музичного виховання, яка відтворює природне звукоутворення дитячого голосу і забезпечує милозвучне кантіленне звучання та доступність опанування цим видом діяльності. Основна увага звернена на правильне планування і проведення в процесі шкільної практики уроків музики, репетицій вокально-хорових колективів, ансамблів, презентацій концертних виступів.

Ключові слова: майбутні вчителі музики; творчо-педагогічна взаємодія; вокально-хорові колективи; співацька діяльність; система музичного виховання.

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ОРГАНИЗАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ШКОЛЬНОМ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОМ КОЛЛЕКТИВЕ

Анатолій Кузьменко

професор факультета искусств Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова
г. Киев, Украина

Аннотация. Статья раскрывает основные подходы к организации творческо-педагогического взаимодействия учителя музыки со школьным вокально-хоровым коллективом. Выделен тезис о значимости пения в национальной художественной культуре Украины. Обобщена практическая работа по обучению пению школьников, что позволило сформировать определенную вокально-хоровую систему музыкального воспитания, которая воспроизводит естественное звукообразование детского голоса, обеспечивает благозвучное кантиленное звучание и доступность освоения этого вида деятельности. Основное внимание обращено на правильное планирование и проведение в процессе школьной практики уроков музыки, репетиций вокально-хоровых коллективов, ансамблей, презентаций концертных выступлений.

Ключевые слова: будущие учителя музыки; творческое педагогическое взаимодействие; вокально-хоровые коллективы; певческая деятельность; система музыкального воспитания.

BASIC APPROACHES TO THE ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL INTERACTION IN SCHOOL VOCAL CHORS

Anatolii Kuzmenko

Professor of Institute of Arts of
National Pedagogical Dragomanov University
Kyiv, Ukraine

Abstract. The article reveals the basic approaches to the school music teacher's creative and educational interaction with vocal and choral group. The significance of singing in the national artistic culture of Ukraine is singled out. Students' practical work on study singing is generalized, it allows to form a vocal and choral musical education system that recreates the natural child's sound and provides euphonious cantilena voice sounding and availability of mastering this kind of activity. The author also singles out some components such as orientation (it involves goals, content, tasks, volume of learning information); competence one (it is defined as musical and educational complex which includes the high level of knowledge, skills in sound production and psychological peculiarities of learning children of different ages to sing); communication one (it is the process of teacher and pupils' interaction with the help of different communication means, sharing learning information and its discussion using different technical tools); executive one (it provides the level of students' performance skills and creative interpretation of vocal and choral works. The main attention is paid to proper planning and practices at school music lessons, rehearsals, vocal choirs, ensembles, presentations, concerts. It is proved that efficient using methods of achieving content filling of creative and educational interaction of the conductor with a school choral group is due to defining necessary principles that determine his experience. They include effective mastering choirmaster skills, accurate diagnostics and analysis of information and problem material, that sounds jarringly; paying attention to those imperfections which should be corrected in each case for getting positive results.

Key words: prospective music teachers; creative educational interaction; vocal and choral ensembles; singing activity; the system of musical education.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У структурі загальної фахової підготовки майбутнього вчителя музики значення його готовності до творчо-педагогічної взаємодії зі шкільним вокально-хоровим колективом займає одне з провідних місць, бо вагомість співу (як сольного так і колективного виду діяльності) в національній художній культурі України, формувалось ще з дохристиянських часів, гармонічно ввійшовши в ментальність українців, ставши етнічною рисою українського характеру. Упродовж декількох тисячоліть удосконалювався розвиток українського мелосу як його пісенної основи, який згодом сформувався як національне вокально-хорове мистецтво.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатовікова практика навчання дітей співу сформувала певну вокально-хорову систему

музичного виховання, яка відтворює природне звукоутворення дитячого голосу і забезпечує милозвучне кантиленне звучання та доступність опанування цим видом діяльності. Особливу увагу до дитячого вокально-хорового мистецтва та його виховних можливостей як джерела духовності, гуманності, толерантності, формування гармонійної особистості звертали провідні представники просвітництва, митці української хорової справи, педагоги і композитори, теоретики і музикознавці, літературознавці і фольклористи: А. Авдієвський, В. Антонович, А. Вахнянин, М. Вериківський, Г. Верьовка, В. Верховинець, М. Глінка, М. Драгоманов, К. Квітка, Ф. Колеса, М. Костомаров, М. Леонтович, М. Лисенко, М. Максимович, М. Мусоргський, П. Муравський, Л. Ревуцький, Я. Степовий, К. Стеценко, В. Сухомлинський, В. Трутовський, К. Ушинський, Т. Шевченко та ін.

Якісна диригентсько-хорова підготовка дає можливість майбутньому вчителю музики використовувати комплекс набутих знань у роботі з дитячими вокально-хоровими колективами. У цьому аспекті стрижневого значення набуває постать учителя музики як високоосвіченої, висококультурної особистості, новатора і пропагандиста нових мистецько-педагогічних пріоритетів розвитку, творчо-пошуковий інтерес якої, може збагатити цю галузь оновленим змістом, новими цікавими формами розвитку дитячого музичного мистецтва взагалі і вокально-хорового зокрема. Особливої актуалізації набуває ця проблема для студентів факультетів мистецтв, що навчаються у вищих музично-педагогічних навчальних закладах, із метою перенесення фахових знань та їхньої відповідної трансформації в умовах роботи зі шкільними хоровими колективами.

У цьому контексті актуалізується проблема творчої взаємодії майбутніх учителів музики зі шкільним вокально-хоровим колективом, яка забезпечує його ефективність та позитивний кінцевий результат у загальноосвітніх школах. Результати теоретичного аналізу дисертаційних досліджень (В. Гаснюк, П. Ковалика, А. Козир, Ю. Лисюк, О. Матвєєвої, М. Михаськової, В. Ревенчук, Г. Сагайдака, Т. Смирнової), навчально-методичної літератури з керівництва дитячими хоровими колективами (С. Максимов, О. Раввінов, Н. Орлова, Г. Стулова, Г. Струве та ін.), різних аспектів навчання співу школярів (О. Апраксина, Д. Аспелунг, В. Багадуров, Н. Борисова, Е. Гембицька, Н. Добровольська, О. Комісаров,

Б. Критський, І. Левидов, О. Малініна, В. Морозов, Т. Овчиннікова, Д. Огороднов, Н. Орлова, О. Соколова, В. Тевліна, В. Шацька та ін.) та пакету нормативних документів, пов'язаних із вимогами до вокально-хорового навчання школярів, а також аналіз наявного досвіду педагогічної практики допоміг визначити основні шляхи організації процесу взаємодії учасників творчого процесу у вищих музично-педагогічних закладах та розробити систему оцінювання означеного явища відповідно до сучасних освітньо-кваліфікаційних вимог міжнародного рівню.

Представлений комплекс вищезазначених складових необхідний для забезпечення оптимізації навчально-виховного процесу творчо-педагогічної взаємодії майбутнього вчителя музики з шкільним вокально-хоровим колективом. Все це дало можливість визначити методи дослідної роботи, спрямованої на забезпечення ефективності функціонування творчо-педагогічної взаємодії майбутнього вчителя музики зі шкільним вокально-хоровим колективом.

Результати аналізу навчально-методичних матеріалів та ступінь організації вокально-хорової підготовки студентів-музикантів до роботи в загальноосвітніх школах дав змогу з'ясувати деякі негативні фактори, зокрема: у музично-педагогічній документації та матеріалах педагогічної практики має місце недостатня розробленість методичних засад роботи з дитячими вокально-хоровими колективами з використанням сучасних інноваційних технологій, неврахування такого важливого фактору, як творчо-ефективна навчальна комунікація, мікроклімат у дитячому колективі, а також відсутність обґрунтування та практичного використання такого її важливого аспекту як організації педагогічної взаємодії майбутнього вчителя музики з юними учасниками творчого процесу. Це значно обмежує якість і результативність вокально-хорового навчання дітей шкільного віку. Тому актуалізується процес удосконалення вокально-хорової підготовки майбутнього учителя музики до роботи з шкільними творчими колективами і розглядання його як інноваційної педагогічної системи, що здійснює забезпечення досконаліми хорознавчими знаннями, навичками, уміннями суб'єктів вищої музично-педагогічної освіти, а також прийомами навчальної комунікації та взаємодії керівника і хористів, навчально-методичним досвідом презентації дитячої вокально-хорової творчості в цій галузі освіти.

Узагальнені результати отримані після аналізу навчальної документації, що відноситься до диригентсько-хорової підготовки студентів, а саме: типової програми і залікових вимог з хорового класу, спеціальних лекційних курсів («Хорознавство», «Методика музичного виховання»), документації педагогічної практики в загальноосвітніх школах, експрес-інтерв'ю викладачів дали змогу з'ясувати, що зміст навчальної інформації вищезгаданих предметів не виходить за його межі і має місце відсутність інтегрованих лекційних курсів ефективної фахової підготовки майбутніх учителів музики, які включали б синтезовані знання з шкільного хорознавства, дитячої хорової літератури, основ керування дитячим вокально-хоровим колективом з акцентуванням уваги на проблемі створення сприятливих умов оптимізації навчально-виховного процесу, де ключовим моментом виступає творча взаємодія між керівником і учасниками дитячого вокально-хорового колективу [1, с. 217].

Особливо важливого значення набуває правильне планування і проведення в процесі шкільної практики уроків музики, репетицій вокально-хорових колективів, ансамблів, презентація концертних виступів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення основних підходів до організації педагогічної взаємодії в шкільному вокально-хоровому колективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під інтегрованими музикознавчими і хорознавчими знаннями ми розуміємо фаховий синтезований комплекс знань, навичок, умінь необхідний для навчально-репетиційної і концертної роботи майбутнього вчителя музики, а також методичних заготовок занять уроків музики, набору репертуарних творів та сценаріїв репетицій концертних програм (календарних і народознавчих свят, концертів присвячених творчості окремих композиторів).

У концептуальних підходах до організації творчої педагогічної взаємодії майбутнього вчителя музики з дитячим вокально-хоровим колективом нами акцентувалась увага на тому, що структура даного напряму вокально-хорового навчання у вищих музично-педагогічних закладах України може ефективно функціонувати лише за умови творчої взаємодії всіх її складових, а саме: орієнтаційних, компетентнісних, комунікативних, виконавських.

Враховуючи недостатню обізнаність студентів у роботі з дитячими вокально-хоровими колективами та знижений пізнавальний інтерес, що

проявився в них після ознайомлення з великою кількістю різнопланового навчального матеріалу, який їм необхідно буде опанувати протягом навчання у ВНЗ, першою складовою є орієнтація, адже студент-музикант має добре розуміти навчальну обстановку (цілі, зміст, завдання, об'єм навчальної інформації тощо), вільно визначати напрям своєї діяльності, орієнтуватись у навчальних проблемах.

Орієнтаційна складова творчої педагогічної взаємодії керівника з дитячим вокально-хоровим колективом охоплює мотивацію студента до роботи зі школярами, духовну потребу дітей до спілкування з мистецтвом (за О. Леонтєвим вона відноситься до класу вищих потреб), що проявляється у вигляді мотивів, що спонукають до емоційно наповненого, цікавого художньо-образного виду музичної діяльності (вокально-хорової). Як відомо, духовні потреби спрямовані на задоволення тих психофізичних факторів у житті дітей та юнацтва, які необхідні для їх нормального функціонування та активної життєдіяльності. Задоволення духовних естетично забарвлених потреб сучасної молоді особливо важливе для них, оскільки у наш складний час, постійне спілкування з мультимедійними технологіями, комп'ютерами, перевантаженими сухою текстовою інформацією, яка спричинює статичність і малорухливий спосіб навчання – потребує виходу енергії, емоцій тощо. Технологізація та індивідуалізація різних видів навчання спричинює також виникнення природної потреба особистості, що має активно різнобічно розвиватись, у художньо-дієвих колективних видах діяльності, зокрема у вокально-хоровій.

Важливим елементом діяльності керівника дитячого вокально-хорового колективу є компетентісна складова (від лат. *competentia* – досягати, відповідати, прагнути) [3, с. 541] – відносно нашого дослідження ми розглядаємо її як музично-педагогічний комплекс, який містить коло високого рівня знань, навичок, умінь, обізнаність у побудові та механізмах звукоутворення та психологічних особливостях навчання співу дітей різного шкільного віку, навчально-методичний і хормейстерський досвід, знання дитячої хорової літератури, творчий потенціал особистості вчителя музики і керівника дитячого хорового колективу, педагога-новатора, який може фахово вирішувати творчі завдання і презентувати їх в різних формах (репетиційній, концертних) та перенести в практику роботи загальноосвітніх шкіл.

Необхідною складовою означеного процесу є комунікація, яку ми розуміємо (від лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – процес спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні та взаємовідносинах учителя з учнями за допомогою різних комунікативних засобів, поширенні навчальної інформації та її обговоренні з виростанням різних технічних засобів. У психології спілкування розглядається як багатоплановий процес розвитку контактів між людьми, які завжди породжуються потребою у спільній діяльності. Спілкування – форма життєдіяльності де людина само проявляється и самовиражається [2, с. 172]. Зокрема психологами розроблено трикомпонентну структуру комунікативної діяльності, яку покладено в основу організації теоретико-експериментальних досліджень у галузі психології міжособистісного пізнання та спілкування, визначаючи комунікативну діяльність як процес взаємодії словесних впливів певних особистостей [2, с. 171].

Доречно підкреслити, що художня комунікація – це здійснення інтелектуально-творчого взаємозв'язку автора й реципієнта, передача останньому художньої інформації, що містить певне ставлення до світу, художню концепцію, стійкі ціннісні орієнтації. Опосередкованою ланкою цієї передачі є художній твір, а у виконавських мистецтвах (музика або театр) ще й виконавець [1, с. 318]. Таким чином, вчитель музики уособлює в собі суб'єкта (педагога-комунікатора), передавача вербальної і музично-звукової інформації, виконавця музичних творів на інструменті, а також хормейстера-виконавця, який організовує і керує дитячим вокально-хоровим колективом (суб'єктами музичної освіти). Таким чином учитель музики виступає ще й як керівник – хормейстер, який має якісно володіти ключовими професійними компетенціями, а саме: соціально-полікультурними, хормейстерсько-педагогічними, організаційно-методичними, особистісно-фаховими, які відносяться до інтегрованих, є пріоритетними і спрямовані на перспективну професійну діяльність.

Остання складова педагогічної взаємодії керівника з шкільним хоровим колективом є виконавська, оскільки саме вона має забезпечувати рівень виконавської майстерності студентів та творчої інтерпретації ними вокально-хорових творів.

Висновки. Доцільно зазначити, що ефективне використання методів досягнення змістового наповнення структурних складових творчо-педагогічної взаємодії керівника з шкільним хоровим колективом,

методичне забезпечення роботи майбутнього вчителя музики як керівника хорового колективу, полягає у визначенні необхідних засад, за наявності яких і визначається його майстерність. Вони містять ефективне оволодіння хормейстерськими вміннями та навичками, точну діагностику та аналіз інформаційного проблемного матеріалу, який звучить незлагоджено, й концентрацію уваги на тих недоліках, які необхідно подолати в кожному конкретному випадку для досягнення позитивного результату [1, с. 211]. Реалізація зазначених позицій є системою послідовних дій спрямованих на досягнення мети, упровадження в практику нових технологічних підходів, що сприяють актуалізації, осмисленню художньо-педагогічного досвіду, мотивації до безперервного фахового розвитку студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / А.В. Козир. – Київ : НПУ імені М.Драгоманова, 2008. – 378 с.
2. Психологія: підручник для студ. ВНЗ / Ю. Трофімов, В. Рибалка, П. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова. – Київ : Либідь, 2001. – 558 с.
3. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тис. слів і словосполучень /Уклад.: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. – Київ : Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Kozyr, A.V. (2008). *Profesiina maisternist uchiteliv muzyky: teoriia i praktyka formuvannia v systemi bahatorivnevoi osvity [The music teacher's professional skills: theory and practice of their forming in the system of multileveled education]*. Kyiv: NPU imeni M. Drahomanova [in Ukrainian].
2. Honcharuk, P., Rybalka, V., Trofimov, Yu. (2001). *Psykhologhiia: pidruchnyk dlia studentiv VNZ [Psychology: the textbook for students of higher educational establishments]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Skopenko, O.I, Tsymbaliuk, T.V. (2006). *Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 20tysiach sliv i slovospoluchen [The modern dictionary of foreign words: about 20 thousand words and word combinations]*. Kyiv: Dovira [in Ukrainian].